

Արշակ Մարտիրոսյան

ՀՀ զինվորական կենտրոնական դատախազության զինվորական ծառայության դեմ ուղղված հատկապես կարևոր գործերով քննության նկատմամբ հսկողության բաժնի պետ

ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ՎԱՐՈՒՅԹԻ ՔՐԵԱԴԱՏԱՎԱՐԱԿԱՆ ԱՍՊԵԿՏՆԵՐԸ ԵՎ ԱՌԿԱ ՀԻՄՆԱԽՆՆՈՒՄՆԵՐԸ¹

Համառոտագիր

Հոդվածի հիմնական նպատակն է եղել ուսումնասիրել համագործակցության վարույթի քրեադատավարական ասպեկտները, առկա հիմնախնդիրները: Քրեական դատավարությունում դատավարական ձևի տարբերակման հիմնահարցը եղել և մնում է դատավարագետների ուշադրության կենտրոնում: Այն առավել արդիական դարձավ քրեադատավարական բարեփոխումների ներկայիս փուլում, որի նպատակն է ունենալ արդյունավետ, խնայողական, միջազգային չափանիշներին համապատասխանող քրեական դատավարություն: Նոր օրենսգիրքը ոչ միայն սահմանեց քրեադատավարական ձևի տարբերակման գաղափարը կամ ուղենշեց այս առումով քրեադատավարական օրենսդրության զարգացման տրամաբանությունը, այլև հստակ առանձնացրեց այս ուղղությամբ զարգացման սպասվելիք դրսևորումները՝ ի դեմս պարզեցված նախաքննության, համաձայնեցման վարույթի, համագործակցության վարույթի և մասնավոր մեղադրանքի գործերով վարույթի:

Ընդհանրացնելով կատարված ուսումնասիրությունները՝ կարող ենք նշել, որ, չնայած բոլոր թերություններին, համագործակցության ինստիտուտը պահանջված է և անհրաժեշտ: Նոր օրենսգրքով դրա նախատեսումը պայմանավորված է ծայրաստիճան հիմնավոր փաստարկումներով: Պետք է նաև հաշվի առնել, որ համագործակցության վարույթը նախատեսված չէ համատարած կիրառման համար. այն ուղղված է առավել կազմակերպված և վտանգավոր հանցագործությունների դեմ արդյունավետ պայքար ասպահովելուն:

Այսպիսով, կարող ենք փաստել, որ համագործակցության վերաբերյալ մինչդատական համաձայնագրի ինստիտուտը իրավամբ գործուն միջոց է շարունակ զարգացող հանցավորության դեմ պայքարում: Դրա կարևորությունը զգալի է հատկապես կազմակերպված միջին ծանրության, ծանր կամ առանձնապես ծանր հանցագործությունների դեմ պայքարում:

¹ Հոդվածը ներկայացվել է 27.03.2024 թ., գրախոսվել է 01.11.2024 թ.:

Հիմնաբառեր - հանցագործություն, համագործակցության վարույթ, մինչ-դատական համաձայնագիր, միջնորդություն, քրեական դատավարության օրենսգիրք:

Ներածություն

Թեմայի արդիականությունը: Այն հանգամանքը, որ Հայաստանի Հանրապետության Քրեական դատավարության նոր օրենսգիրքը (այսուհետ՝ Նոր Օրենսգիրք), ի թիվս այլնի, բնութագրվում է նաև տարբերակված վարույթների շրջանակի ընդլայնմամբ, հստակ ուրվագծվեց դեռևս Նոր Օրենսգրքի նախագծում: Ընդ որում՝ Օրենսգրքի նախագծից պարզ էր, որ տարբերակված վարույթների շրջանակի ընդլայնումը քրեական դատավարության խնդիրների լուծման սուկ տեխնիկական միջոց չէ: Առանձին կատեգորիայի գործերի քննության և լուծման պարզեցված ընթացակարգերի մշակումն առաջ քաշվեց որպես հայեցակարգային խնդիր, որի լուծումը պետք է ապահովեր մարդկային ռեսուրսների, միջոցների և ժամանակի արդարացված խնայողություն:

Հետազոտության հիպոթեզը: Նոր օրենսգիրքը ոչ միայն սահմանեց քրեադատավարական ձևի տարբերակման գաղափարը կամ ուղենշեց այս առումով քրեադատավարական օրենսդրության զարգացման տրամաբանությունը, այլև հստակ առանձնացրեց այս ուղղությամբ զարգացման սպասվելիք դրսևորումները՝ ի դեմս պարզեցված նախաքննության, համաձայնեցման վարույթի, համագործակցության վարույթի և մասնավոր մեղադրանքի գործերով վարույթի: Պետք է նաև հաշվի առնել, որ համագործակցության վարույթը նախատեսված չէ համատարած կիրառման համար. այն ուղղված է առավել կազմակերպված և վտանգավոր հանցագործությունների դեմ արդյունավետ պայքար ապահովելուն:

Հետազոտության առարկան և օբյեկտը: Հետազոտության օբյեկտ է հանդիսացել Նոր Օրենսգիրքը, իսկ առարկան՝ դրանում ներկայացված համագործակցության վարույթի քրեադատավարական ասպեկտների, առկա հիմնախնդիրների ուսումնասիրությունը:

Հետազոտության նպատակը և խնդիրները: Սույն հետազոտությունը նպատակ է հետապնդում ներկայացնել համագործակցության վարույթը, բացահայտել վերոնշյալ ինստիտուտի տեղը տարբերակված վարույթների համակարգում, ներկայացնել վարույթի քրեադատավարական ասպեկտները, նպատակային նշանակությունը և առկա հիմնախնդիրները: Նշված նպատակին հասնելու համար առաջադրվել են հետևյալ խնդիրները՝

- ուսումնասիրել համագործակցության վարույթի կիրառման կարգի սկզբունքային առանձնահատկությունները վարույթի ընդհանուր կարգի համեմատ,
- ներկայացնել վարույթի նախաձեռնմանը պաշտպանի պարտադիր մասնակցությունը,

- ներկայացնել վարույթի՝ պաշտպանի կողմից նախաձեռնման կարգը,
- ուսումնասիրել քննիչի մասնակցությունը միջնորդության ներկայացմանը և դրա լուծմանը մասնակցելու դատախազի իրավասությունը:

Հետազոտության տեսամեթոդական հիմքերը: Աշխատանքում առաջադրված խնդիրների լուծման համար մեթոդական հիմք են ծառայել մի շարք հեղինակների կողմից իրականացված հետազոտությունները, հրապարակված գիտական աշխատությունները և դրանցում ներկայացված տեսակետները: Հետազոտության ընթացքում կիրառվել են պատմական և համեմատության մեթոդները:

1. Համագործակցության վարույթի կիրառման շրջանակն ըստ ՀՀ Քրեական դատավարության նոր օրենսգրքի

Քրեական դատավարությունում դատավարական ձևի տարբերակման հիմնահարցը եղել և մնում է դատավարագետների ուշադրության կենտրոնում: Այսօր մի շարք երկրների քրեական դատավարության օրենսգրքերը որդեգրել են օպտիմալացման ճանապարհը՝ հետևողականորեն քրեական դատավարություններում ծեղվող տարբերակված վարույթները, հնարավորինս կրճատելով մինչդատական վարույթը: Դատավարական ձևի պարզեցումը ինչպես հանցագործություններին առավել արագ և օպերատիվ արձագանքելու, այնպես էլ առավելագույն տնտեսման պայմաններում գործերն արագ և արդյունավետ քննելու ու լուծելու նպատակ է հետապնդում²:

Մեղադրյալի հետ համագործակցության վերաբերյալ համաձայնագիրն այսօր լայնորեն կիրառվում է արտասահմանյան երկրների քրեադատավարական համակարգերում: Այն կոչված է լուծելու խնդիրները, որոնք վերաբերում են այն հանցավոր խմբերի գործունեության քննությանը, որոնց անդամները, որպես կանոն, հրաժարվում են իրենց հանցակիցների և հանցագործությունների կազմակերպիչների վերաբերյալ ցուցմունք տալուց:

«Արդարադատության հետ գործարք» կոչվող իրավական ինստիտուտը հայտնի էր դեռևս միջին դարերում Բրիտանիայում՝ «մեղանշողի գործի վերանայում» անվամբ³: Այս իրավական ինստիտուտը լայն տարածում ունի ԱՄՆ-ի պրակտիկայում՝ սկսած 19-րդ դարից, որտեղ այն կոչվում է «մեղքի ընդունման գործարք» (plea bargaining): Մի շարք երկրների (ԱՄՆ, Ֆրանսիա, Բուլղարիա, Լատվիա, Լիտվա, Մոլդովա, ՌԴ, Վրաստան և այլն) փորձի ուսումնասիրությունը հաստատում է այս ինստիտուտի կիրառման անհրաժեշտությունը:

ՀՀ քրեական դատավարությունում տարբերակված դատավարական ձևի ներմուծման փորձ կարելի է դիտել ՀՀ քրեական դատավարության գործող օրենս-

² Հախվերդյան Ա., Համագործակցության վարույթի ինստիտուտը Քրեական Դատավարության նոր օրենսգրքի նախագծում, ԵՊՀ ՈԲԳԸ, 2015 թ., էջ 44

³ Звечаровский И., Юридическая природа института досудебного соглашения о сотрудничестве // Законность, № 9, 2009, стр. 14-16

գրքում նախատեսված դատական քննության արագացված կարգի կիրառումը առաջադրված մեղադրանքի հետ ամբաստանյալի կամ մեղադրյալի համաձայնության դեպքում, սակայն, կարծում ենք, որ գործող օրենսգրքի այս ինստիտուտը հեռու է կատարելությունից:

Ուսումնասիրելով համագործակցության մինչդատական համաձայնության քրեադատավարական մեխանիզմի նշանակման հարցը՝ չի կարելի բացառել դրա ուղղիչ դերը: Այսպես, արդեն նախաքննության փուլում հանցանք կատարած անձի մոտ իրական հնարավորություն է առաջանում ձեռնամուխ լինել ուղղման ճանապարհին, ինչն իր հերթին դրական պահ է ինչպես իր համար (պատժի ժամկետը կամ չափը նվազեցնելու հնարավորությունը), այնպես էլ հասարակության, պետության համար (քրեական պատժի նպատակներից մեկի հասնելը դատապարտյալի ուղղումն է): Ուղղիչ նպատակների հետ սերտ կապի մեջ է հետազոտվող քրեադատավարական տվյալ մեխանիզմի կանխարգելիչ նշանակությունը:

Կատարված վերլուծությունը թույլ է տալիս առանձնացնել օրենսդրության այս նորամուծության ընդհանուր և անհատական գերազանցումը:

Մեր կարծիքով՝ որոշակի վերապահումներով թույլատրելի է համագործակցության կիրառումը ծանր կամ առանձնապես ծանր հանցագործություններ կատարած անձանց նկատմամբ, երբ կազմակերպված խմբի անդամը, որը խմբի կազմում կատարել է ծանր հանցագործություն, ցանկություն է հայտնում համագործակցել՝ կազմակերպված խմբի բոլոր անդամների ու բոլոր արարքների մասին տեղեկություններ հաղորդելով:

Ուստի ավելի արդյունավետ կլինի ծանր և առանձնապես ծանր հանցագործություններ կատարողներին նույնպես տալ համագործակցելու հնարավորություն, իհարկե ավելի խիստ պայմաններով, օրինակ՝ եթե օրենսդիրը սահմանի, որ ծանր հանցագործությունների դեպքում պատիժ չի կարող նշանակվել սանկցիայով նախատեսված պատժի երկու երրորդից ավելի, իսկ առանձնապես ծանր հանցագործությունների դեպքում, օրինակ, երեք քառորդից ավելի: Տեսական գրականության մեջ նաև քննարկվում է այն հարցը, թե քննարկվող վարույթի կիրառման համար արդյոք պարտադիր պայման է մեղադրյալի կողմից իր մեղքի ընդունումը:

Այսպես, Ա. Սմիրնովը կարծում է, որ համագործակցության իրականացման համար մեղադրյալից պահանջվում է միայն համագործակցության ցանկություն⁴: Նրա հետ համակարծիք լինելով՝ Ի. Չվեչարովսկին հավելում է, որ այս ինստիտուտի նպատակը ոչ թե հանցավորի մեղքի ընդունումն է, այլ նրան հորդորելն է դրանորել հետկրիմինալ դրական վարքագիծ⁵:

Ի հակադրություն այս կարծիքի՝ Ս. Պոզոդինը և Ա. Բախնովսկին նշում են,

⁴ Смирнов А., Особый порядок судебного решения при заключении досудебного соглашения о сотрудничестве, “Уголовный процесс”, 2009, № 11, с. 15:

⁵ Звечаровский И., Юридическая природа института досудебного соглашения о сотрудничестве, “Законность”, 2009, № 9, с. 26:

որ հանցագործության համար պատժի նվազեցումը հնարավոր է միայն անձի կողմից իր մեղքի ընդունման և գոյման պարագայում⁶: Մենք կիսում ենք Ա. Մմիրնովի և Ի. Չվեյչարովսկու կարծիքը, քանի որ մեզ հետաքրքրում է ոչ թե այն հանգամանքը՝ արդյոք մեղադրյալն ընդունում է իր մեղքը, այլ այն, որ նա պատրաստակամություն է հայտնում՝ օժանդակելու իրավապահական մարմիններին: Հնարավոր են դեպքեր, երբ մեղադրյալը չի ընդունում մեղքը, սակայն հասկանում է, որ գործով բոլոր ապացույցներն իր դեմ են, և օբյեկտիվորեն արդարացվելու հնարավորությունը շատ փոքր է, ուստի պատրաստակամություն է հայտնում համագործակցել՝ ավելի մեղմ պատիժ ակնկալելով:

Ներկայում Հայաստանում ընթանում է քրեադատավարական օրենսդրության բարեփոխման ակտիվ գործընթաց: 2021 թ. ընդունվել է ՀՀ քրեական դատավարության նոր օրենսգրքը, որն ուժի մեջ է մտել 2022 թ. հուլիսի 1-ից, բնութագրվում է մի շարք հիմնարար, սկզբունքային նորամուծություններով՝ միտված քրեադատավարական գործող համակարգն էապես բարելավելուն, կատարելագործելուն և քրեական արդարադատության արդյունավետության բարձրացմանը նպաստելուն⁷:

Քրեադատավարական այս խնդիրների լուծմանն է ուղղված ՀՀ Քրեական դատավարության նոր օրենսգրքի 13-րդ բաժինը, որը նվիրված է առանձին տեսակի վարույթների իրականացման առանձնահատկություններին. դրանք են՝ մասնավոր մեղադրանքով վարույթը, համաձայնեցման վարույթը և համագործակցության վարույթը:

Անհրաժեշտ ենք համարել անդրադառնալ համաձայնեցման և համագործակցության վարույթների հարաբերակցությանը, քանի որ այս երկու սկզբունքորեն նոր ինստիտուտները սկզբնական շրջանում կարող են տարբերակման լուրջ խնդիրներ առաջացնել: Այսպես, Օրենսգրքի 458-րդ հոդվածի համաձայն՝ «դատարանը համաձայնեցման վարույթ կիրառում է հանրային մեղադրանքով նախնական դատալուսման ընթացքում՝ ոչ մեծ կամ միջին ծանրության հանցագործության մեջ մեղադրվող մեղադրյալի միջնորդության հիման վրա»:

Ի տարբերություն համաձայնեցման վարույթի՝ համագործակցության վարույթ կարող է նախաձեռնվել ոչ միայն ոչ մեծ կամ միջին ծանրության հանցագործության, այլ նաև ծանր կամ առանձնապես ծանր հանցագործության օժանդակության համար մեղադրվող անձի կողմից մինչդատական համաձայնագիր կնքելու մասին գրավոր միջնորդություն (այսուհետ՝ համագործակցության միջնորդություն) ներկայացնելու դեպքում:

Բացի այդ, լուրջ տարբերություն է առկա այս երկու վարույթների կիրառման դատավարական փուլերի միջև. եթե համագործակցության միջնորդություն-

⁶ Погодин С., Некоторые актуальные проблемы применения особого порядка судебного разбирательства в состязательном уголовном процессе, “Российская юстиция”, 2009, № 9, с. 25.

⁷ <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?docID=154763>

նը կարող է ներկայացվել մեղադրյալի նկատմամբ քրեական հետապնդում հարուցելու պահից մինչև նախաքննության ավարտի մասին հայտարարելը, սպա համաձայնեցման վարույթը կիրառվում է նախնական դատալսումների ընթացքում, դատավորին միջնորդություն ներկայացնելու միջոցով՝ ի տարբերություն համագործակցության միջնորդության, որը հասցեագրվում է հսկող դատախազին: Եթե համագործակցության վարույթում քննիչի վրա պարտականություն է դրվում համագործակցության միջնորդություն ներկայացնելու դեպքում միջոցներ ձեռնարկել վարույթին պաշտպանի մասնակցությունն ապահովելու համար, սպա համաձայնեցման վարույթի դեպքում պարզապես նշվում է, որ այն չի կարող կիրառվել, եթե մեղադրյալը չունի պաշտպան, կամ միջնորդությունը ներկայացվել է առանց պաշտպանի հետ խորհրդակցելու:

Տարբեր են նաև պատժի առումով մեղադրյալի համար այս վարույթների կիրառման հետևանքները: Նոր Օրենսգրքում մասնավորապես, նշվում է, որ համաձայնության արդյունքում չի կարող սահմանվել այնպիսի պատժաչափ, որը կգերազանցի տվյալ հանցագործության համար սահմանված առավելագույն պատժի կեսը, իսկ համագործակցության վարույթի պարագայում նշանակվում է օրենքով նախատեսվածից ավելի մեղմ պատիժ, կամ նշանակված պատիժը պայմանականորեն չի կիրառվում: Ամփոփելով կարող ենք նշել, որ եթե համագործակցության վարույթի նպատակը մեղադրյալից հանցագործության վերաբերյալ տվյալների ստացումն է, սպա համաձայնեցման վարույթը հիմնվում է մեղադրյալի կողմից իր մեղքի ընդունման վրա:

Այսպես, Նոր Օրենսգրքով հստակ սահմանվել է համագործակցության վարույթի նպատակը. այն կիրառվում է միջին ծանրության, ծանր կամ առանձնապես ծանր հանցագործությունների բացահայտումը և դրանք կատարած անձանց պատասխանատվության անխուսափելիությունն ապահովելու նպատակով: Համագործակցության վարույթ կարող է նախաձեռնվել ոչ միայն միջին ծանրության հանցագործության մեջ, այլ նաև ծանր կամ առանձնապես ծանր հանցագործության օժանդակության համար մեղադրվող անձի կողմից համագործակցության միջնորդություն ներկայացնելու դեպքում:

2. Համագործակցության վարույթի կիրառման դատավարական կարգը

Համագործակցության միջնորդությունը մեղադրյալի կամ նրա պաշտպանի կողմից հսկող դատախազին հանձնվում է քննիչի միջոցով: Եթե միջնորդությունը ներկայացնելու պահին մեղադրյալը պաշտպան չունի, սպա քննիչը միջոցներ է ձեռնարկում վարույթին պաշտպանի մասնակցությունն ապահովելու համար և մեղադրյալին հնարավորություն է ընձեռում պաշտպանի հետ քննարկել միջնորդությունը:

Համագործակցության միջնորդությունը բավարարելու դեպքում հսկող դատախազը քննիչի, մեղադրյալի և նրա պաշտպանի մասնակցությամբ կազմում է

համագործակցության համաձայնագիր⁸: Հարկ է նշել, որ համաձայնեցված վարությամբ նախաքննությունն իրականացվում է ընդհանուր կարգով, սակայն համաձայնագիր կազմելուց հետո մեղադրյալի վերաբերյալ վարությամբ անջատվում է: Համագործակցության վարույթի ընթացքում հսկող դատախազն իրավունք ունի քննիչի միջնորդությամբ որոշում կայացնել քրեական հետապնդումը կասեցնելու մասին՝ մինչև այս վարությամբ առաջին ատյանի դատարանի այն եզրափակիչ դատական ակտի հրապարակելը, որի կապակցությամբ մեղադրյալը համագործակցության պարտականություն է ստանձնել: Մեղադրական եզրակացությունը (ընդհանուր կարգով սահմանված կարգով և ժամկետներում) հաստատելուց հետո հսկող դատախազը միջնորդություն է ներկայացնում իրավասու դատարան՝ մեղադրյալի նկատմամբ դատաքննության հատուկ կարգ կիրառելու մասին, կամ որոշմամբ մերժում է այդպիսի միջնորդությամբ քրեական գործը դատարանին հանձնելը, եթե մեղադրյալի կողմից համաձայնագրով ստանձնած պարտականությունները չեն կատարվել կամ կատարվել են ոչ պատշաճ: Դատարանը բավարարում է դատաքննությունը հատուկ կարգով անցկացնելու միջնորդությունը և որոշում կայացնում լրացուցիչ դատալսումներ անցկացնելու մասին, իսկ ՔՕ 472-րդ 2-րդ մասում թվարկված պայմաններից անգամ մեկի բացակայության դեպքում դատարանը որոշում է կայացնում դատաքննությունը հատուկ կարգով անցկացնելը մերժելու և նախնական դատալսումներն ընդհանուր կարգով շարունակելու մասին: Համագործակցության վարություն չեն հետազոտվում մեղադրյալի մեղավորությունը հաստատող ապացույցները:

Համաձայն 473-րդ հոդվածի՝ համագործակցության վարությամբ լրացուցիչ դատալսումներն անցկացվում են մեղադրյալի, նրա պաշտպանի, հանրային մեղադրողի և տուժողի (եթե կայացվելիք դատավճիռը կարող է շոշափել նրա շահերը) պարտադիր մասնակցությամբ:

Լրացուցիչ դատալսումների սկզբում հանրային մեղադրողը ներկայացնում է մեղադրանքի փաստական հիմքը, մեղադրյալին վերագրվող արարքի իրավական գնահատականը, որից հետո հաստատում է մեղադրյալի համագործակցության փաստը և պարզաբանում դատարանին, թե հատկապես ինչում է դա արտահայտվել:

Մեղադրյալը և պաշտպանն իրավունք ունեն իրենց նկատառումները հայտնելու մեղադրյալի համագործակցության բնույթի և այլ էական հանգամանքների վերաբերյալ:

Համագործակցության վարույթի արդյունքում դատարանը կայացնում է մեղադրական դատավճիռ՝ նշանակելով օրենքով նախատեսվածից ավելի մեղմ պատիժ կամ նշանակված պատիժը պայմանականորեն չկիրառելով: Իսպանիայում այս վարույթի դեպքում նշանակվող պատիժը չի կարող գերազանցել վեց

⁸ Համագործակցության համաձայնագիր կազմելու կարգ՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 468-րդ հարված:

տարի ազատագրվումը, իսկ Իտալիայում այն իջեցվում է մինչև ազատագրվման ժամկետի մեկ երրորդը:

Օրենսդիրը կարգավորել է նաև համագործակցության վարույթի դեպքում դատավճի բողոքարկման հարցի հետ կապված որոշակի առանձնահատկություններ: Այսպես, համագործակցության վարույթով կայացված դատավճի՞նը կարող է բողոքարկվել ընդհանուր կարգով, սակայն չի կարող բողոքարկվել հետևյալ հիմքերով:

Համագործակցության վարույթով կայացված դատավճի՞նը կարող է բողոքարկվել սույն օրենսգրքով սահմանված կարգով, սակայն այն չի կարող բողոքարկվել սույն օրենսգրքի 373-րդ հոդվածով և 375-րդ հոդվածի 1-3-րդ մասերով նախատեսված հիմքերով:

Եթե մեղադրյալի նկատմամբ սույն գլխի կանոններին համապատասխան կայացված դատավճի՞նն օրինական ուժի մեջ մտնելուց հետո հայտնաբերվում է, որ նա նախաքննության մարմնին դիտավորյալ հայտնել է սուտ տեղեկություններ կամ թաքցրել է որևէ էական տեղեկություն, ապա դատավճի՞նը ենթակա է վերանայման սույն օրենսգրքի 49-րդ գլխով սահմանված կարգով:

Սակայն, եթե մեղադրյալի նկատմամբ համապատասխան պատիժ կիրառելուց հետո հայտնաբերվում է, որ նա նախաքննության մարմնին դիտավորյալ հայտնել է սուտ տեղեկություններ կամ թաքցրել է որևէ էական տեղեկություն, ապա դատավճի՞նը ենթակա է վերանայման՝ բացառիկ վերանայման համար սահմանված կարգով: Տեսության մեջ նաև քննարկվում է այն հարցը, թե արդյոք համագործակցության վարույթը չի սահմանափակում դատարանի անկախությունը:

Կարծում ենք՝ որևէ պարագայում չի կարող կասկածի տակ դրվել դատարանի անկախությունը, քանի որ դատարանը կաշկանդված չէ համագործակցության միջնորդությամբ. նա պարտավոր է մերժել միջնորդությունը և գործի քննությունն իրականացնել ընդհանուր կարգով, եթե պարզում է, որ այն անհիմն է: Եթե նույնիսկ դատարանը բավարարել է միջնորդությունը և անցկացրել լրացուցիչ դատաքննություն, նա չպետք է կայացնի դատավճի՞ն վերոնշյալ նույն հիմքերով և պետք է որոշում կայացնի նախնական դատալսումները վերսկսելու մասին:

Տեսության մեջ բուռն քննարկվում և տարակարծությունների տեղիք է տալիս համագործակցության վարույթի կիրառման դեպքում տուժողի իրավունքների պաշտպանության հարցը:

Ինչպես նկատում ենք, Օրենսգրքի կարգավորումներում հստակ են այն պահանջները, որոնք պետք է նշվեն միջնորդության մեջ: Մեղադրյալի համար կարևոր դատավարական երաշխիք է այն, որ վերջինս և նրա պաշտպանը վերահաս դատախազին կարող են բողոքարկել դատաքննության հատուկ կարգ կիրառելու միջնորդությամբ քրեական գործը դատարանին հանձնելը մերժելու մասին որոշումը, իսկ մինչև բողոքի լուծումը քրեական գործը չի կարող ուղարկվել դատարան:

Ի տարբերություն ամերիկյան մոդելի՝ դատավորը կաշկանդված չէ նախաքննության ընթացքում մեղադրանքի և պաշտպանության կողմերի միջև կնքված համագործակցության համաձայնագրով. դատարանը մեխանիկորեն չի բավարարում համագործակցության համաձայնագիր կնքած մեղադրյալի նկատմամբ դատաքննությունը հատուկ կարգ կիրառելու մասին միջնորդությունը:

Դատախազի միջնորդությունը բավարարելու դեպքում դատարանը որոշում է կայացնում լրացուցիչ դատալսումներ անցկացնելու մասին: Դատալսումներն անցկացվում են մեղադրյալի, նրա պաշտպանի, հանրային մեղադրողի և տուժողի (եթե կայացվելիք դատավճիռը կարող է շոշափել նրա շահերը) պարտադիր մասնակցությամբ: Լրացուցիչ դատալսումների սկզբում հանրային մեղադրողը ներկայացնում է մեղադրանքի փաստական հիմքը, մեղադրյալին վերագրվող արարքի իրավական գնահատականը, որից հետո հաստատում է մեղադրյալի համագործակցության փաստը և պարզաբանում դատարանին, թե հատկապես ինչում է դա արտահայտվել: Մեղադրյալը և պաշտպանն իրավունք ունեն իրենց նկատառումները հայտնել մեղադրյալի համագործակցության բնույթի և այլ էական հանգամանքների վերաբերյալ:

Համագործակցության վարույթի արդյունքում դատարանը կայացնում է մեղադրական դատավճիռ: Հետագոտված սպացույցներով մեղադրյալի կողմից համաձայնագրով ստանձնած իր պարտականությունների կատարումը, ինչպես նաև համագործակցության նպատակի նվաճումը հաստատված համարելու դեպքում դատարանը, հաշվի առնելով ՀՀ քրեական օրենսգրքի ընդհանուր մասի դրույթները, նշանակում է օրենքով նախատեսվածից ավելի մեղմ պատիժ կամ նշանակված պատիժը պայմանականորեն չի կիրառում:

Դատավճիռը հրապարակելուց հետո դատավորը կողմերին պարզաբանում է նաև դատավճիռը բողոքարկելու սահմանափակումները, մասնավորապես՝ համագործակցության վարույթով կայացված դատավճիռը չի կարող բողոքարկվել Օրենսգրքի 373-րդ հոդվածով և 375-րդ հոդվածի 1-3-րդ մասերով նախատեսված հիմքերով:

Այսինքն՝ դատապարտված մեղադրյալը չի կարողանա բողոքարկել իր նկատմամբ կայացված դատական ակտը փաստական հանգամանքների մասին դատական ակտում շարադրված հետևությունների հետագոտված սպացույցներին անհամապատասխանության և արարքի սխալ իրավական գնահատականի հիմքով: Եթե մեղադրյալի նկատմամբ սույն գլխի կանոններին համապատասխան պատիժ նշանակելուց հետո հայտնաբերվում է, որ նա նախաքննության մարմնին դիտավորյալ հայտնել է սուտ տեղեկություններ կամ թաքցրել է որևէ էական տեղեկություն, ապա դատավճիռը ենթակա է վերանայման:

Ընդհանրացնելով՝ կարող ենք նշել, որ, չնայած բոլոր թերություններին, համագործակցության ինստիտուտը պահանջված է և անհրաժեշտ: Նոր օրենսգրքով դրա նախատեսումը պայմանավորված է ծայրաստիճան հիմնավոր փաս-

տարկումներով: Պետք է նաև հաշվի առնել, որ համագործակցության վարույթը նախատեսված չէ համատարած կիրառման համար. այն ուղղված է առավել կազմակերպված և վտանգավոր հանցագործությունների դեմ արդյունավետ պայքար ապահովելուն:

Համաշխարհային փորձը ցույց է տալիս, որ նման հանցագործություններից հասարակությունը և պետությունը պաշտպանելու այլ գործուն մեխանիզմներ դեռ չեն գտնվել: Պետությունը, հայտնվելով հանցավոր աշխարհից պաշտպանվելու անհրաժեշտության վիճակում, ստիպված է դիմել ոչ ավանդական իրավական տարբեր միջոցների, որոնցից է համագործակցության վարույթը, հատկապես որ արտասահմանյան երկրներում առկա է դրա կիրառման դրական փորձ:

3. Քննիչի մասնակցությունը միջնորդության ներկայացմանը և դրա լուծմանը մասնակցելու դատախազի իրավասությունը

Քրեական վարույթի մինչդատական փուլում, ինչպես նաև դատական քննության փուլում դատախազի ունեցած գործառնական կարգավիճակը մեծապես պայմանավորված է քննիչի ունեցած դատավարական կարգավիճակով: Այս առումով քրեական արդարադատության ինստիտուցիոնալ լիազորվածության հիմնական հարցը հետևյալն է՝ ո՞վ է քննիչը: Այդ հարցի լուծումը կարող է տրվել հետևյալ երեք մոդելներից մեկով՝

1. Մաքուր ինկվիզիցիոն, քննիչակենտրոն մոդել, որն իր առավել հետևողական արտացոլումն է ստացել խորհրդային քրեական դատավարության մեջ. քննիչը՝ որպես մինչդատական վարույթի դատավոր, որը որպես մինչդատական վարույթում նշանակությամբ 2-րդ, իսկ ժամանակագրական առումով 1-ին իրավաբանն⁹ է, ընդունում է հիմնական դատավարական որոշումները՝ մեղադրանքի առաջադրում, մեղադրանքի ծավալի փոփոխություն և քրեական հետապնդման դադարեցում/քրեական գործի վարույթի կարճում: Այս մոդելին բնորոշ է այն, որ քննիչը իրավունք ունի դատախազի որոշումը բողոքարկել նրա վերադաս դատախազին՝ կատարելով դատախազի որոշումը/ցուցումները, իսկ առանձին, ստորև քննարկվող որոշումների առթիվ տրված ցուցումները՝ նաև առանց դրանք կատարելու: Այս մոդելին նաև բնորոշ է, որ քննիչը իրավունք ունի անձի սահմանադրական իրավունքների սահմանափակման (խուզարկություն, հեռախոսային

⁹ Այս եզրույթի տակ նկատի է ունեցվում քրեական նյութական և դատավարական օրենքը կիրառելու իրավասություն ունեցող անձը, որի համար՝ նման լիազորվածության բերումով պարտադիր է իրավաբանի կրթություն ունենալը: Այսինքն՝ ոչ իրավաբան ասելով, ի նկատի է ունեցվում, որ իրավաբանական կրթությունը այս պաշտոնների համար պարտադիր չէ: Նրանք, իհարկե, կարող են լինել իրավաբաններ, սակայն ԱՄՆ-ի օրինակով, կարող են ունենալ նաև տնտեսագետի որակավորում, այլ մասնագիտություններ, որոնք կօգնեն կամ կպահանջվեն մասնագիտական որակավորում պահանջող քննությունների դեպքում, օր.՝ հաշվապահ-քննիչներ ֆինանսական հանցագործությունների համար և այլն:

խոսակցությունների վերահսկման թույլտվություն, կալանավորումը որպես խափանման միջոց ընտրելու և այլնի) համար թույլտվություն ստանալու միջնորդությամբ անձամբ դիմելու դատարան: Նաև քննիչը հանձնարարություններ է տալիս օպերատիվ-հետախուզական ու հետաքննության մարմիններին:

Այս մոդելի կարևորագույն բնութագրիչ գիծն այն է, որ, քննիչը, ինչպես նաև վարույթ իրականացրած ցանկացած անձ, ՀՀ Քրեական դատավարության օրենսգրքի 86-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 4-րդ կետի համաձայն, չեն կարող կանչվել որպես վկա, իսկ նրանց կողմից կազմված խուզարկության և այլ քննչական, այն է՝ ապացույցների ձեռք բերմանն ուղղված գործողությունների արձանագրությունները ինքնուրույն և ինքնաթույլատրելիորեն (self-authenticably) ապացույց են, ապացույցի տեսակ են՝ դեռևս մինչև դրանք դատարանում քննության առնչվելը: Իրականում, գործում է, և սա ընդհանուր խորհրդային իրավագիտության մոտեցումն է ցարական Ռուսաստանից, մինչ այդ էլ՝ Փրանսիայից եկող ու ադավաղված, ըստ որի՝ նախաքննության մարմինների գործունեության արդյունքները, տվյալ դեպքում՝ ապացույցները և դատավարական, այդ թվում՝ դատավարական հարկադրանքի գործողությունների (օր.՝ նույն ձերբակալության) արձանագրությունները, մեղադրական եզրակացությունը և այլն, ունեն հիմնավորվածության որոշակի կանխավարկած, որը կարող է հերքվել դատարանում: Ինչ խոսք, սա ուղղակիորեն հակասում է անմեղության կանխավարկածին, որը ենթադրում է հակառակը և հանդիսանում է խորհրդային դատավարության՝ որպես ճանաչողության պրոցեսի, ինտելեկտուալ անազնվության աստիճանի հասնող ընթացակարգային թերություն (procedural flow on the level of intellectual dishonesty)¹⁰:

2. Մաքուր մրցակցային դատարանակենտրոն մոդել. քննիչը՝ որպես մինչդատական վարույթի միակ իրավաբանի՝ դատախազի խուզարկու (сыщик), որը ապահովում է մեղադրանքի փաստական բազան՝ ապացույցների ձեռք բերում և այլն, իսկ դատախազը կատարում է օրենքի կիրառման/դատավարական պահանջների պահպանման հետ կապված բոլոր գործառնությունները՝ մեղադրանքի առաջադրում և վերը նշված այլ հարցերի լուծումը: Այս մոդելի համար, ուր քննիչը լինի իրավաբան, պարտադիր չէ, բնորոշ է այն, որ քննիչը, բացի գործը քննելուց, նաև միշտ պատրաստվում է իր կատարած գործողությունների համար որպես մեղադրանքի կողմի վկա ապագայում հանդես գալ դատարանում՝ նախնական դատալուծումների ու դատական քննության ընթացքում, որտեղ հանրային մեղադրող դատախազը, որը նույն անձն է, որը մասնակցել է «նախաքննությանը», քննիչին ենթարկում է ուղիղ հարցաքննության (direct examination), իսկ պաշտպանական կողմը՝ հակընդդեմ կամ այլ կերպ ասած՝ խաչաձև հարցաքննության (cross examination): Նույնը վերաբերում է նաև օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն և հետաքննություն իրականացրած անձանց՝ իհարկե ոչ վերջիններիս

¹⁰ <https://www.investigative.am/news/view/haxordum-2019-tvakan.html>

ֆունկցիաների ու ինստիտուտների այն արհեստական տարանջատմամբ, որ գործում է առաջին մոդելում¹¹:

Մոդելին բնորոշ է նաև այն, որ մեղադրյալի պաշտպանի կողմից արված համագործակցության առաջարկը քննարկվում և ընդունվում է բացառապես դատախազի կողմից: Այս մոդելի կարևորագույն բնութագրիչ այն է, որ քննչական ու դատավարչական գործողությունների և ընդհանրապես դատարանից, ավելի ճիշտ դատաքննությունից (trial), կամ այլ կերպ ասած՝ ապացույցների դատական հետազոտումից դուրս արված գործողությունների ցանկացած արդյունք՝ վկայի հարցաքննության, բնակարանի խուզարկության կամ որևէ այլ գործողության արձանագրություն, համարվում է «ասեկոսե» (hearsay) և չի կարող որպես ապացույց դիտվել, քանի դեռ այն կազմած անձը՝ քննիչը կամ օպերատիվ աշխատակիցը կամ հետաքննիչը դրա առթիվ չհարցաքննվի որպես վկա դատաքննության ժամանակ: Այլ խոսքերով՝ այս մոդելում չկան գրավոր ապացույցներ, և ապացույց է միայն այն, ինչը ոչ թե պարզապես հետազոտվել է, այլ ձեռք է բերվել դատարանում՝ լսվելով բանավոր հանդես եկող վկայի շուրթերից: Այս մոդելում կալանավորումը որպես խափանման միջոց ընտրելու մասին միջնորդությունը և այլ սահմանադրական իրավունքների սահմանափակմանն ուղղված միջնորդությունները դատարանին ներկայացնելու իրավունք ունի բացառապես դատախազը:

Որոշ դեպքերում դատախազն ինքն է թույլատրում իրավունքների որոշակի սահմանափակում քննիչի միջնորդությամբ, օրինակ՝ ԱՄՆ-ում դատախազը կարող է դիմել բջջային օպերատորին պարտադիր կատարման ենթակա հրահանգով (subpoena)՝ խնդրելով իրեն ներկայացնել անձի հեռախոսագանգերի ելքային և մուտքային զանգերի հեռախոսահամարները կամ էլեկտրոնային մտից կամ ելից նամակների հասցեները: Սակայն նշված զանգերի բովանդակությունը լսելու, վերահսկելու համար, բնականաբար, դատախազը դիմում է դատարանին՝ համապատասխան միջնորդությամբ: Նույն միջնորդությամբ՝ էլեկտրոնային փոստարկղի խուզարկության միջնորդությամբ, դատախազը դիմում է էլեկտրոնային նամակների բովանդակությունը ձեռք բերելու համար:

3. Իսաաքը մոդել, որն ընտրվել է ԲԴՕ Նախագծով, որը զգուշորեն փորձում է գնալ դեպի 2-րդ՝ առավել արդյունավետ մոդելը:

Մասնավորապես, այս հիբրիդային նախագծով առաջարկվող մոդելում՝

- երկու իրավաբանի առկայությունը մինչդատական վարույթում պահպանվում է,
- վերը նշված հիմնական դատավարական որոշումները կազմվում են քննիչի, բայց հաստատվում դատախազի կողմից,
- քննիչը կարող է հարցաքննվել որպես վկա ապացույցի թույլատրելիության և դատավարական այլ գործողության իրավաչափության առթիվ

¹¹ Ղամբարյան Ա., Մինչդատական վարույթի բարեփոխումները << քրեական դատավարությունում, Երևան, 2010, էջ 69:

դատարանի նախաձեռնությամբ կամ դատարանի որոշմամբ՝ կողմերի միջնորդության հիման վրա (հոդված 57, մաս 3, կետ 5 և հոդված 331, մաս 4):

Հիբրիդայնությունն այստեղ այն է, որ կարծես թե գործող ՔԳՕ 86-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 4-րդ կետով հաստատված՝ վարույթ իրականացնող անձանց հարցաքննելու արգելքի կանոնը չի փոխվում՝ քննիչը միայն որոշակի դեպքերում է հրավիրվելու որպես վկա¹², սակայն, ուշադիր դիտարկման դեպքում պարզվում է, որ շատ չնչին կարող է լինել այն դեպքերի թիվը, երբ պաշտպանը քննիչին ցանկություն ունենա հարցաքննել որևէ այլ նպատակով, քան ապացույցի թույլատրելիության կամ դատավարական այլ գործողության իրավաչափության վիճարկումն է (օրինակ՝ որ չի եղել հիմնավոր կասկած վերահսկիչ գնման կամ ձերբակալման համար և այլն): Ինչ վերաբերում է հետաքննիչին, ապա նրա հարցաքննությունը արդեն իսկ նախատեսվում է որպես ընդհանուր կանոն՝ 2-րդ մոդելի նման:

Փաստորեն, կարող ենք ասել, որ Օրենսգիրքը գործնականում գնում է 2-րդ՝ ամերիկյան մոդելով, մինչդեռ արտաքննապես պահպանվում է որոշակի «հարգանքը» իրավաբան հանդիսացող քննիչի նկատմամբ. - համագործակցության առաջարկի ընդունումը արվում է դատախազի կողմից, սակայն քննիչը իր կարծիքն է հայտնում: Այս հարցերը մանրամասն քննարկվելու են համապատասխան պարագրաֆներում: Սակայն այստեղ շատ կարևոր է նշել, որ ինստիտուցիոնալ բոլոր ընդհարումները դատախազության և քննչական/հետաքննության մարմինների միջև միշտ եղել են գործով նրանց կողմից տրվող իրավական գնահատականների և դրանց ու դրանց հիմքում ընկած նյութերի/ապացույցների ինքնա-աուտենտիկության/ճշգրտության կանխավարկածի և այն մեկ այլ իրավաբան մասնագետի կողմից արդյունավետորեն վիճարկելու և վերանայելու անթույլատրելիության առթիվ:

Ստավորապես, քննիչն ասել է. «Ինչո՞վ է ավել դատախազը, որ վիճարկի իմ գնահատականը»: Նույնը՝ դատախազ-դատավոր հարաբերություններում: Սա է միշտ եղել պատճառը, որ դատախազները միշտ դժգոհել են արդարացման դատավճիռներից, կալանավորումը մերժելու որոշումներից, ու նաև նրա պատճառը, որ քննիչները իրավունք են ստացել ու բողոքարկել են դատախազի ցուցումները:¹³

Այդ նորամուծությունը քննիչի ու դատախազի, ապա դատարանի կողմից

¹² Երբ իրեղեն ապացույցի, ապացուցողական կամ այլ վարույթային գործողության արձանագրության կամ արտավարույթային փաստաթղթի հետազոտման արդյունքում կողմը վիճարկում է դրա թույլատրելիությունը, կամ դատարանի մոտ հիմնավոր կասկածներ են առաջանում համապատասխան ապացույցի հավաստիության վերաբերյալ (հոդված 331, մաս 4):

¹³ Головинская И. В., “Расширения перечня особых порядков судебного разбирательства в отечественном уголовном процессе. досудебное соглашение о сотрудничестве”, Вестник Владимирского юридического института, N 3(12), 2009, С. 57.

կայացվող որոշումների համար անհրաժեշտ ապացուցողական շեմերի տարբերակումն է՝ հավանականությունների գերակշռումից սկսած (preponderance of evidence), երբ քննիչը մեղադրական եզրակացությունը կազմում և ուղարկում է դատախազին, եթե «մինչդատական վարույթում հավաքված բոլոր ապացույցները գնահատելով՝ քննիչը հանգում է հետևության, որ մեղադրյալին վերագրվող հանցանքի համար իրավասու դատարանի կողմից նրա դատապարտումը մեծապես հավանական է» (հոդված 199, մաս 1-ին), մինչդեռ գործող օրենսգրքում մինչդատական վարույթի շրջանակներում միշտ օգտագործվում է՝ եթե «բավարար ապացույցներ»):

Դատավճռի համար ԶԴՕ-ով նախատեսված է ամենաբարձր՝ «ողջամիտ կասկածից վեր» շեմը (beyond a reasonable doubt), որը հենց նշանակում է, որ օրենսդիրն այլևս չի ենթադրում, որ քննչական գործողությունների արդյունքները կասկած չեն հարուցում. պարզապես քննիչը սուբյեկտիվորեն համոզված է անձի մեղավորության կամ այլ փաստի մեջ (որպես կասկածյալ ներգրավելու, մեղադրանք առաջադրելու և այլ անհրաժեշտության մեջ), սակայն այդ համոզմունքի անկեղծությունը բավարար չէ ապացուցողական շեմի բավարարված լինելու փաստը գնահատող ողջամիտ դիտորդին համոզելու համար: Դա անելու համար անհրաժեշտ է դատական պրոցես¹⁴:

Քննիչը մասնակցում է միջնորդության ներկայացմանը, իսկ լուծմանը՝ միայն դատախազը (Հոդված 462, Համագործակցության միջնորդության լուծումը): Քննիչը «մեղադրյալի և պաշտպանի կողմից ստորագրված միջնորդությունը ստանալուց հետո՝ երեք օրվա ընթացքում... այն հանձնում է հսկող դատախազին՝ կցելով դրա բավարարման կամ մերժման վերաբերյալ իր գրավոր կարծիքը» (Հոդված 461, մաս 5-րդ), իսկ դատախազը՝ «համագործակցության միջնորդությունը և դրա վերաբերյալ քննիչի կարծիքը ստանալուց հետո՝ երեք օրվա ընթացքում, հսկող դատախազը որոշում է կայացնում համագործակցության միջնորդությունը բավարարելու կամ մերժելու մասին» (Հոդված 461, մաս 1-ին): Ինչպես տեսնում ենք, քննիչի համար իմպերատիվ նորմ է ներկայացված միջնորդությունն ուղարկել հսկող դատախազին, և նա չունի որևէ հայեցողական լիազորություն՝ այլ կերպ վարվելու: Բավարարման կամ մերժման լիազորությունը տրված է միայն հսկող դատախազին, և քննիչը մասնավորապես միջնորդություն ներկայացվելու դեպքում չի կարող պաշտպանական կողմի վրա որևէ կերպ ազդել (օրինակ՝ միջնորդությունը հետ վերցնելու համար)՝ պնդելով, որ իրականում դատախազի հայեցողական լիազորությունը իրականացվում է իր՝ քննիչի կարծիքի հիման վրա: Վերջին երկու բառը շատ կարևոր է՝ այս հարցում քննիչի և հսկող դատախազի դատավարական հարաբերությունների օրենսդրական կարգավորման ճիշտ ընկալման առումով:

¹⁴ CASE OF FOX, CAMPBELL AND HARTLEY v. THE UNITED KINGDOM, JUDGMENT 30 August 1990, rate A, Art.-182, point 35, p. 932

Այսպիսով, ուսումնասիրությունից պարզ է դառնում, որ համագործակցության վարույթում տուժողի կարծիքի վերաբերյալ չկա որևէ կարգավորում: Նոր Օրենսգրքի քննարկվող ամբողջ գլխում միայն մեկ նորմ է Օրենսդիրն ամրագրել (468-րդ հո. 3-րդ մաս), ըստ որի՝ « Եթե չհատուցված վնասը տուժողին պատճառվել է միայն մեղադրյալին մեղսագրվող արարքով, ապա համաձայնագրում նշվում է նաև այդ վնասը լրիվ հատուցելու մեղադրյալի պարտականությունը»: Այլ որևէ նորմ առկա չէ, որը կաշտպանի և կերաշխավորի տուժողի իրավունքները՝ վերջինիս կարծիքը գոնե ունենալու համար:

Եզրակացություն

Ամփոփելով կատարված ուսումնասիրությունը՝ կարող ենք փաստել, որ քրեադատավարական նոր ինստիտուտը կարող է դիտարկվել տարբեր ասպեկտներով, մասնավորապես՝ որպես հանցավորության դեմ պայքարի գործուն միջոց կամ նոր խթան մեղադրյալի համար՝ իր հետկրիմինալ վարքագիծը փոխելու համար: Միաժամանակ այն արդյունավետ միջոց է դատական ծախսերն ու ժամանակը խնայելու և վարույթն իրականացնող մարմիններին ավելորդ ծանրաբեռնվածությունից զերծ պահելու համար: Դրա հետ մեկտեղ այս ինստիտուտի կիրառելիությունը չի կարող տարածական բնույթ կրել:

Այսպես, Քրեական դատավարության նոր օրենսգրքով հստակ սահմանվել է համագործակցության վարույթի նպատակը. այն կիրառվում է ծանր և առանձնապես ծանր հանցագործությունների բացահայտումը և դրանք կատարած անձանց պատասխանատվության անխուսափելիությունը ապահովելու նպատակով: Համագործակցության վարույթ կարող է նախաձեռնվել ոչ միայն ոչ մեծ կամ միջին ծանրության հանցագործության մեջ, այլ նաև ծանր կամ առանձնապես ծանր հանցագործության օժանդակության համար մեղադրվող անձի կողմից համագործակցության միջնորդություն ներկայացնելու դեպքում:

Քրեական գործի քննությունը համագործակցության վարույթի կարգով արդարացի իրականացնելու համար նոր օրենսգիրքը սահմանում է մի շարք երաշխիքներ, ինչպիսիք են, օրինակ, մեղադրյալի կողմից միջնորդությունը ներկայացնելու կամավորությունը և պաշտպանի պարտադիր մասնակցությունը, հսկող դատախազի կողմից համագործակցության միջնորդության ուսումնասիրությունն ու դրա բավարարումը կամ մերժումը (որը նախաքննության օրինականության նկատմամբ հսկողություն իրականացնելու սահմանադրական գործառնության դրսևորում է), դատարանի կողմից հատուկ կարգով գործի քննություն նշանակելու մասին միջնորդության բավարարումը կամ մերժումը (որն էլ, ըստ էության, դատական հսկողության յուրօրինակ դրսևորում է):

Ընդհանրացնելով կարող ենք նշել, որ, չնայած բոլոր թերություններին, համագործակցության ինստիտուտը պահանջված է և անհրաժեշտ: Նոր օրենս-

գրքով դրա նախատեսումը պայմանավորված է ծայրաստիճան հիմնավոր փաստարկումներով: Պետք է նաև հաշվի առնել, որ համագործակցության վարույթը նախատեսված չէ համատարած կիրառման համար. այն ուղղված է առավել կազմակերպված և վտանգավոր հանցագործությունների դեմ արդյունավետ պայքար ապահովելուն:

Բացի այդ, քրեադատավարական օրենքով նախատեսվում է օրինական ուժի մեջ մտած դատավճռի վերանայման հնարավորություն այն դեպքում, երբ ի հատ է գալիս, որ մեղադրյալը դիտավորյալ հայտնել է կեղծ տեղեկություններ կամ դիտավորությամբ քննությունից թաքցրել է որևէ հանգամանք:

Այսպիսով, նշենք, որ համագործակցության վերաբերյալ մինչդաստական համաձայնագրի ինստիտուտը իրավամբ գործուն միջոց է շարունակ զարգացող հանցավորության դեմ պայքարում: Դրա կարևորությունը զգալի է հատկապես կազմակերպված միջին ծանրության, ծանր կամ առանձնապես ծանր հանցագործությունների դեմ պայքարում:

Համաշխարհային փորձը ցույց է տալիս, որ նման հանցագործություններից հասարակությունը և պետությունը պաշտպանելու այլ գործուն մեխանիզմներ դեռ չեն գտնվել: Պետությունը, հայտնվելով հանցավոր աշխարհից պաշտպանվելու անհրաժեշտության վիճակում, ստիպված է դիմել ոչ ավանդական իրավական տարբեր միջոցների, որոնցից է համագործակցության վարույթը, հատկապես որ արտասահմանյան երկրներում առկա է դրա կիրառման դրական փորձ:

Գրականության ցանկ (reference list, список литературы)

1. ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգիրք, 2021 թ.
RA Criminal Procedure Code, 2021.
2. Հախվերդյան Ա., Համագործակցության վարույթի ինստիտուտը Քրեական Դատավարության նոր օրենսգրքի նախագծում, ԵՊՀ ՈԻԳԸ, 2015 թ.
Hakhverdyan A. “The Institute of Cooperation Proceedings in the Drafting of the New Code of Criminal Procedure”, YSU SSS, 2015.
3. Դամբարյան Ա., Մինչդատական վարույթի բարեփոխումները ՀՀ քրեական դատավարությունում, Երևան, 2010 թ.
Ghambaryan A. “Reforms of Pre-Trial Proceedings in RA Criminal Proceedings”, Yerevan, 2010.
4. CASE OF FOX, CAMPBELL AND HARTLEY v. THE UNITED KINGDOM, JUDGMENT 30 August 1990, rate A, Art.-182, point 35
5. Головинская И. В. “Расширения перечня особых порядков судебного разбирательства в отечественном уголовном процессе. досудебное соглашение о сотрудничестве”, Вестник Владимирского юридического института, N 3(12), 2009.
Golovinskaya I.V. “Expansion of the List of Special Procedures for Judicial Proceedings in Domestic Criminal Proceedings: Pre-Trial Cooperation Agreement”. Bulletin of Vladimir Law Institute, N 3(12), 2009.
6. Звечаровский И. “Юридическая природа института досудебного соглашения о сотрудничестве”, Законность, № 9, 2009.
Zvecharovsky I. “Legal Nature of the Institution of Pre-Trial Cooperation Agreement”, Legality, No. 9, 2009.
7. Погодин С. “Некоторые актуальные проблемы применения особого порядка судебного разбирательства в состязательном уголовном процессе”, “Российская юстиция”, 2009, № 9.
Pogodin S. “Some Current Problems of Applying a Special Procedure for Trial in Adversarial Criminal Proceedings”, “Russian Justice”, 2009, No. 9.
8. Смирнов А. “Особый порядок судебного решения при заключении досудебного соглашения о сотрудничестве”, “Уголовный процесс”, 2009, № 11
Smirnov A. “Special Procedure for a Court Decision when Concluding a Pre-Trial Agreement on Cooperation”, “Criminal Process”, 2009, No. 11.
9. <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?docID=154763>
10. <https://www.investigative.am/news/view/haxordum-2019-tvakan.html>

Arshak Martirosyan

Head of a Division for Supervision over the Investigation of Especially Important Cases against Military Service of the Central Military Prosecutor's Office of the Republic of Armenia

CRIMINAL PROCEDURE ASPECTS OF COOPERATION PROCEEDINGS AND CURRENT ISSUES¹

Abstract

The main purpose of the article is to study the criminal procedure aspects of cooperation proceedings and the existing problems. The issue of distinguishing the procedural form in criminal proceedings has been and remains in the focus of litigators. It became more relevant in the current phase of criminal justice reforms, the goal of which is to have an efficient, economic, criminal trial that meets international standards. The new Code not only defined the idea of differentiating the criminal procedure form or pointed out the logic of the development of criminal law in this regard, but also clearly identified the anticipated manifestations of development in this direction in the form of simplified preliminary investigation, agreement proceedings, cooperation proceedings and private accusation proceedings.

Summing up the studies, it is safe to note that, in spite of all the shortcomings, the institute of cooperation is in demand and necessary. Its provision by the new Code is conditioned by extremely valid arguments. What should also be taken into account is that the cooperation procedure is not intended for widespread use; it is aimed at ensuring an effective fight against the most organized and dangerous crimes.

Thus, it is safe to state that the institution of pre-trial agreement on cooperation is a rightfully effective tool in the fight against continuously developing crime. Its importance is significant especially in the fight against moderate, grave or particularly grave organized crimes.

Keywords: crime; cooperation proceedings; pre-trial agreement; mediation; Criminal Procedure Code.

¹ The article was presented on 27.03.2024 and was reviewed on 01.11.2024.

Аршак Мартиросян

Начальник отдела по надзору за расследованием особо важных дел против военной службы Центральной военной прокуратуры Республики Армения

УГОЛОВНО-ПРОЦЕССУАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ ПРОИЗВОДСТВА ПО ДЕЛУ О СОТРУДНИЧЕСТВЕ И АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ¹

Абстракт

Основной целью статьи является изучение уголовно-процессуальных аспектов производства о сотрудничестве, существующих проблем. Вопрос о различении процессуальной формы в уголовном судопроизводстве был и остается в центре внимания юристов. Это стало более актуальным на нынешнем этапе реформ уголовного правосудия, целью которых является проведение эффективного, экономичного уголовного процесса, соответствующего международным стандартам. Новый Кодекс не только определил идею дифференциации уголовно-процессуальной формы или указал логику развития уголовного права, но и четко определил ожидаемые проявления развития в этом направлении в виде упрощенного предварительного расследования, производства по соглашению, производства по сотрудничеству и производства по частному обвинению.

Подводя итог проведенным исследованиям, можно отметить, что, несмотря на все недостатки, институт сотрудничества востребован и необходим. Его предоставление новым кодексом обусловлено чрезвычайно вескими аргументами. Следует также учитывать, что процедура сотрудничества не предназначена для широкого использования: она направлена на обеспечение эффективной борьбы с наиболее организованными и опасными преступлениями.

Таким образом, мы можем констатировать, что институт досудебного соглашения о сотрудничестве по праву является эффективным инструментом в борьбе с постоянно развивающейся преступностью. Его важность значительна, особенно в борьбе с организованной преступностью средней тяжести, тяжкой или особо тяжкой.

Ключевые слова: преступление; производство по делу о сотрудничестве; досудебное соглашение; медиация; уголовно-процессуальный кодекс.

¹ Статья была представлена 27.03.2024 и прошла рецензирование 01.11.2024.